

Příběhy z jižních Čech

NOVOHRADSKO

A DOUDLEBSKO

Oldřich Petrášek

bambóok

Ilustrace
Zdeňka Študlarová

Vážení přátelé,

dostává se vám do rukou kniha Příběhy z jižních Čech – Novohradsko a Doudlebsko, která je určena pro malé i velké čtenáře. Chtěl bych jejím prostřednictvím oslavit tento málo známý kout jižních Čech a pozvat vás tam. Chtělo se mi napsat ono známé: „do Bohem zapomenutého koutu“, ale opak je pravdou. Je to doslova boží kraj. Vždyť tolik magických míst a pověstí, kde se měla zjevit Panna Marie, snad jinde v Čechách není! Pro místní by měla být tato kniha zase připomenutím jejich zapomenuté historie a uvědomění si svých kořenů. Měla by být i jakýmsi turistickým průvodcem, který by pomohl objevovat pro mnohé nová a neznámá místa. Jedná se jen o malou část místních pověstí, protože jejich neobyklé množství přesahuje možnosti této publikace.

Novohradsko a Doudlebsko, jinak také stejnojmennou turistickou oblast, najdete na jih od Českých Budějovic až k rakouské hranici, mezi Třeboňskou pánví a tokem Vltavy, přičemž jeho osu tvoří řeka Malše. Na tak malé území je tu až neuvěřitelná koncentrace jak přírodních, tak historických památek. Nečekejte zde ale nějaké vysokohorské štíty a rušná turistická centra – jen typickou jihočeskou krajinu s řadou historických městeček a starobyklých vsí. Uvidíte zde čisté potoky a říčky s množstvím starodávných mlýnů a hamrů. Tmavé lesní rybníky se střídají s loukami, háji plnými tajemných balvanů, léčivých studánek, s hlubokými lesy Novohradských a tzv. Slepíčních hor. Je tu také nejčistší vzduch, nejčistší voda a příroda v Čechách. Doslova z každého místa tu na vás dýchne historie. Najdete tu například Trocnov, rodiště Jana Žižky, naši nejstarší rezervaci Žofínský prales, známé Terezino údolí s vodopádem, unikátní opevněnou vesnici s tvrzí Žumberk, zbytky koněspřežné dráhy, první na evropském kontinentu, hrad Rožmberk, kolébkou známého rodu, řadu zřícenin romantických hradů na Malši, barokní poutní místa, kláštery a funkční historický Buškův hamr. Pochopitelně tu naleznete také město Nové Hrady, které dalo název regionu i půvabným Novohradským horám, a mnoho dalšího. Velká část regionu byla díky blízkosti rakouské hranice v minulém režimu

po mnoho let prakticky nepřístupná, mnohé zmizelo nebo bylo zničeno, proto je tu dodnes stále co objevovat.

Také samotné Doudlebsko je v rámci jižních Čech etnograficky zcela specifickým územím. Doudlebské hradiště, jehož zbytky jsou tu dosud patrné, bylo centrem kmene Doudlebů a patří k nejstarším slovanským sídlištím na jihu Čech. Díky tomu se tu zachovaly dodnes živé lidové zvyky, obyčeje i nářečí.

Co tu ale rozhodně najdete, jsou venkovský klid a pohoda. Doufám, že vám k nim přispěje i tato publikace.

Příjemné čtení a objevování vám přeje autor.

Oldřich Petrášek

Příběhy z jižních Čech

NOVOHRADSKO

A DOUDLEBSKO

Ilustrace Zdeňka Študlarová

Vydala Grada Publishing, a.s., pod značkou Bambook
U Průhonu 22, 170 00 Praha 7
obchod@grada.cz, www.grada.cz
tel.: +420 234 264 401, fax: +420 234 264 400
jako svou 6507. publikaci

Odpovědná redaktorka Magdalena Jimelová
Jazyková úprava Gabriela Janů
Návrh obálky Šimon Jimel
Grafická úprava a sazba Šimon Jimel
První vydání, Praha 2017
Vytiskla tiskárna FINIDR s.r.o., Český Těšín

© Grada Publishing, a.s., 2017

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

*Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.*

ISBN 978-80-271-9657-9 (ePub)

ISBN 978-80-271-9656-2 (pdf)

ISBN 978-80-271-0354-6 (print)

OBSAH

Ve formanské hospodě	7
Psí packa u Netřebic	10
O Nových Hradech	12
Poklad na Nových Hradech	14
Legenda o založení Novohradského kláštera	15
Tajemné „vandličky“	16
Nebeské vidění u Rožmberka	17
Zázračné místo u Svin	19
Pověsti o vzniku města Trhové Sviny	21
Pověst o vzniku města Kaplice	22
Jak vznikl Benešov nad Černou	23
Jak zachránil kostelník v Blansku zvon	24
Pověst o založení Svatého Jana nad Malší	25
Poklad a zmizelý zámek u Roudného	26
Světýlka (bludičky) v okolí Velešína	28
Jak ve Velešíně vodník potrestal řezníka	29
Jak hastrman pokoušel chasníka u Holkova	30
Vodník v rybníku Šindelář u Velešína	31
Hastrman v lese u Velešína	32
Přeměněný vodník u Výhně	33
Hastrman – štika v Polžově	35
Vodník z Malše v pytli	36

Vodníci na Malši	37
Jak u Velešina vodník potrestal posla	38
Ztracená děvečka ve službě u vodníka ve Výhni u Kaplice	39
Jak chtěl vodník ve Výhni vyměnit dítě	40
Světýlka u Netřebic	41
Jak chtěl proměněný vodník u Chodče utopit kluka	42
Hadí král v rožmitálském mlýně	43
Jak vodník v Doubravici odvedl děti do rybníka	44
Hastrman u Borovanského mlýna	45
Šprýmař Matěj Kozka a kozlí spřežení	47
Hastrman v Radosticích u Ledenic	49
Hastrman v rybníku Ranvanci u Trocnova	50
Ďáblové v Římově	52
Jak vzniklo Rozpoutí	53
O Hejkalovi či Hejmonovi	54
Hrozba v Chlumském lese	56
Poklad na Rammschisselu	57
Poklad na Vysokém kameni	58
Bílá paní na hradu Rožmberku	60
Mlýn Krkavec u Stropnice	61
Zázračná Madona doudebská	62
Svatý Kámen a konec světa	63

VE FORMANSKÉ HOSPODĚ

Ve formanské hospodě Veselka, na křižovatce u Holkova, bylo toho dne jak jinak než veselo. Venku bylo právě dušičkové počasí, že by psa nevyhnal, a proto se všichni, pocestní i místní, rádi uchýlili do tepla. Z pece sálalo horko, přes kouř z dýmek a doutníků nebylo pomalu vidět na druhou stranu zaplněného lokálu. Zpocená šenkýřka roznášela horkou polévku zvanou formanský oukrop a velké rohlíky k pivu, kterým se tu na jihu říká couráky. Formanský oukrop není jen nějaká vodička, ale gruntovní polévka, která vám rozproudí krev v těle a vyžene všechny nemoci. Hostinský zase pobíhal mezi hosty s tácy piv, i horký grog nebo svařené víno šlo na odbyt. Sešla se tu věru pestrá společnost, což s sebou přinášelo místo na rušné císařské silnici i jako přepřahací stanice na koněspřežné dráze. Jeden stůl byl štamgastů, místních sedláků, kteří toho na zimu už neměli tolik na práci. „Cucali“ tu své pivo, mohutně dýmali se svých fajfek, vedli „chytré řeči“, ale velkou tržbu hostinskému neudělali. Hluční řezníci tovaryši a koňští handlíři z Budějovic šli do Kaplice na trh nakupovat dobytek a koně. Byli tu také lidé světem jdoucí, jak se říkalo různým vandrovním řemeslníkům, podomním obchodníkům a trhovcům. Seděli tu chlapi od dráhy z blízkého nádraží, kominík i nějaký ten krajánek, kteří vandrovali od vesnice k vesnici a od mlýna ke mlýnu. V koutku potichu seděla skupinka lidí v tmavých šatech. To byli poutníci, kteří cestovali kočárem z Netolic prosit zázračnou Pannu Marii až do vzdáleného štýrského poutního místa Mariazell.

Největší pozornost budili ale formani. Vysocí chlapi v kloboucích, ve vysokých botách, v dlouhých kabátech a se širokými opasky, kteří ani v hospodě neodkládali bič, odznak svého povolání. To byli jiní kabrňáci, kterých si hospodští vážili. Rádi se dobře najedli a napili, koně potřebovali napojit a nakrmit a často se i na noc ubytovali a koně ustájili. Byli také dobří společníci a vypravěči, přiváželi i novinky a zprávy z dalekých

zemí, kde všude se svými spřeženími cestovali. Jejich sláva už v té době, po zavedení koněspřežné dráhy a posléze parních vlaků, sice už pominula, ale stále to byli vážení lidé. Jak se tak v teple sedělo a ven se už nikomu do tmy nechtělo, začaly se rozvazovat jazyky. Kdo co věděl a uměl povídat, ten povídal, jeden po druhém. Vypravovaly se novinky ze světa, z politiky a dostalo se i na různé tajemné věci. Vždyť byly právě Dušičky, tajemné to dny, kdy nikdo, kdo nemusí, do noci nevychází. O strašidlech, o čárech, čarodějnicích a samozřejmě, jak jinak na jihu Čech, o vodnicích a světlicích, kterými se to právě tady v okolí jen hemžilo. Hlavní slovo vedli světaznalí formani. Jeden z nich si všiml, že v koutě při svíčce sedí mladý muž v černém oblečení s kněžským kolárkem, jak bedlivě poslouchá a něco si zapisuje do notesu. Ptá se vedle sedícího sedláka, kdo že je to.

„Jóó, to je pan doktor, velebnej pán Jan Zítek až z Prahy, móc sečtělej a hodnej pán. Učí teologii na tej Karlově univerzitě. Je ale zdejší rodákem, synem sedláka Matouše Zítkojc tůdle z Velešína. Vodešel študýrovat už jako malej kluk. Prej byl na školách až Římě a Inšpruku v Rakousích. Von, dyž sem přijede na vagace (prázdniny) a návštěvy, tak chodí mezi lidma po vsích, zapisuje si pověsti a vypravování starejch bab o dávnejch časech a prej to dává i do nákýho vlasteneckýho časopisu. Český lid se to menuje. Asi právě přijel na Dušičky.“ Otočil se na něho a bodře zvolal: *„Velebnosti, pojďte si k nám přisednout, aspoň se něco novýho dovíte!“*

A tak tomuto mladíkovi, **ThDr. Janu Františku Zítkovi** (1868, Velešín–1913), *knězi, doktorovi teologie, učiteli a historikovi*, který svůj volný čas věnoval studiu historie a národopisu rodného kraje a jehož články v časopise Český lid mají dodnes velký význam, vděčíme za to, nám zanechal své dílo, z něhož pochází valná část zde zachycených pověstí. Lidové zvyky a pověsti byly a stále jsou samozřejmě součástí života národa. Tak samozřejmě, že obvykle unikají pozornosti i kronikářů. Prvním, který si tuto skutečnost uvědomil a snažil se je zaznamenat již na konci 19. století, byl našťestí i Jan Zítek.

„Však taky tahle hospoda měla škaredou pověst!“ povídá ten sedlák. Nahnul se na stůl a ztišil hlas, aby ho neslyšel hospodský.

Vypravovalo se po okolí, že jeden z tehdejších hostinských zázračně bohatl. Jak už to v Čechách bývá, nikoho nezajímá, že člověk pracuje celý týden od tmy do tmy, že hospoda je pořád plná a obchodu se daří, ale začaly se šířit pomlavy, jak on to asi dělá, jestli náhodou nekrade. Jednoho dne se ale stalo neštěstí. Hostinský nějak neopatrně přistoupil zezadu ke kobyle jednoho z formanů, ta se splašila a hostinského kopla tak nešťastně, že na zranění zanedlouho zemřel. To byla teprve ta pravá voda na mlýn pomluv a pověr. Byl prý to boží trest za to, že se spráhl se samotným ďáblem, formany okrádal, a dokonce zabíjel. Když prý přijel večer nějaký bohatý forman, hostinský ho ubytoval, koně ustájili a vůz zavezli pod střechu. O půlnoci se prý strhl nějaký křik a rány a nebohého formana už nikdo ráno neviděl odjíždět, zmizeli také koně i vůz se zbožím.

Hospoda to byla ale vyhlášená, stala se pak i přepřahací stanicí na slavné koněspřežné dráze z Budějovic do Lince. Měla krytý dvůr, aby i formanské vozy byly v bezpečí a suchu. Byl tu k ruce i kovář, a ještě kvůli koněspřežce přistavěli stáje pro 40 koní. Hospoda se zvoničkou na střeše stojí a chátrá na křižovatce u Holkova stále. Posledním majitelům se záměr znovu zprovoznit zájezdni hospodu bohužel asi nevydařil. Místo formanů nebo vozů koněspřežky se tu dnes kolem řítí tisíce aut a kamionů, jejich řidiči už dávno netuší, co se tu za dávných časů odehrávalo.

Pojďme si ale přečíst alespoň několik z mnoha místních pověstí a příběhů. Začneme ještě jedním, také formanským.

PSÍ PACKA U NETŘEBIC

Pokud někdy pojedete po hlavní silnici z Budějovic do Rakouska, všimněte si mezi Velešínem a Kaplicí na kopci u Netřebic jedné zajímavosti, kamenného pilíře, zvaného brzdový kámen neboli psí packa. Je to jedna z prvních dopravních značek, ještě z dob formanů. Kamenný pilíř s vyobrazením brzdy označoval místo před prudkým klesáním, kde měl vozků začít přibrzďovat vůz, aby se mu nerozjel a nepřejel si koňský potah. Nedivte se, proč je značka na druhé straně silnice vlevo po směru jízdy z kopce. Až do druhé světové války se i u nás jezdilo vlevo. Na kameni vyobrazená ruční brzda tehdejších vozů připomíná tvarem psí packu, od toho i její název. Formani hojně používali i název „čuba“. Název psí packa se podle pamětníků prý používalo také pro to, že si vozkové na její rukojeť natahovali kůži ze psí packy. Těžké formanské vozy potřebovaly brzdící zařízení pro zvýšení bezpečnosti při velkém klesání. Brzdilo se tak, že se kolo zavíralo zavírkou (tzv. hamulkou) tím, že se zablokovalo zaklesnutím háku upevněného na konci provazu nebo řetězu, jehož druhý konec byl přivázaný ke spodku vozu. Od toho vzniklo lidové slovo hamuj nebo dodnes často používané „hamstni na to“. Jiný způsob byl podkládání kola zarážkou (bodkou, šubou). Bylo to většinou ploché železo s ohnutými okraji do tvaru žlábků na řetízku. Podložené kolo se tak neotáčelo a jen klouzalo se zarážkou. Čubu i s kopií brzdového kamene pak můžete spatřit v Poštovním muzeu ve Vyšebrodském klášteře.

